

MARCO, Josep

El fil d'Ariadna. Anàlisi estilística i traducció literària

Vic: Eumo, 2002. 331 p.

«También es vívido el contraste de los estilos. El estilo arcaizante de Menard —extranjero al fin— adolece de alguna afectación. No así el del precursor, que maneja con desenfado el español corriente de su época». Aquestes paraules són extrems de la coneguda *ficció* de Jorge Luis Borges «Pierre Menard, autor del Quijote», on es parla d'un *Quijote* inacabat que coincideix, paraula per paraula, amb el text de Cervantes. La divertida història de Borges es pot llegir com una metàfora sobre la traducció, i més concretament sobre la impossibilitat de produir un text idèntic a l'original: fins i tot en casos d'aparent coincidència verbal hi ha elements, com l'estil, que es resisteixen a ser traduïts. No sense raó es queixava Gabriel García Márquez que la versió francesa de *Cien años de soledad* «es buena, pero yo no siento el libro en francés»: estilísticament, la traducció no es trobava al mateix nivell que l'original. I és que l'estil és una de les primeres coses que es perd en traducció.

El llibre de Josep Marco, *El fil d'Ariadna. Anàlisi estilística i traducció literària*, aborda, precisament, un terreny tan complex com el de l'estil i la seva traducció. La tasca no és gens fàcil, i més si tenim en compte que l'estil té un caràcter multifactorial: és una combinació de lèxic, registre, figures retòriques, denotació, connotació, sintaxi, puntuació, so, ritme, etc. Tot plegat conforma l'estil d'un determinat autor: reconeixem l'estil de l'autor X en tal obra, ben diferent del de l'escriptor Y en tal altra. Podem, llavors, emprendre una anàlisi més o menys detallada dels seus respectius estils. I, a partir d'aquí, podem intentar traduir les obres d'X i d'Y. Aquesta és, de fet, la seqüència que ens proposa Josep Marco en un llibre que té per objectiu bastir un model d'anàlisi estilística de textos literaris que permeti predir i detectar problemes de traducció.

El fil d'Ariadna s'estructura en quatre parts. La primera exposa els fonaments teò-

rics i metodològics que serviran de base per a desenvolupar el model d'anàlisi estilística que apareix a la resta del llibre. Marco comença oferint una panoràmica dels estudis de traducció en els últims quaranta anys: presenta alguns conceptes característics de diferents escoles abans de l'aparició del model dels polisistemes (la noció d'equivalència, l'orientació prescriptiva, etc.) i continua amb una caracterització de l'escola de la manipulació (l'aproximació funcionalista, l'enfocament descriptiu, l'orientació cap al sistema meta, la naturalesa històrica, el concepte de norma). Tot seguit, però, l'autor critica el model que propugna aquesta escola, ja que no cobreix la totalitat del camp dels estudis literaris: l'escola de la manipulació se centra en l'estudi del text meta i abandona qualsevol intent de valorar la qualitat de la traducció respecte a l'original. Evidentment, per tal de dur a terme l'anàlisi estilística del text original i poder predir sistemàticament els problemes de traducció, el model de Marco necessita tenir en compte l'original. És per això que proposa un nou model complementari i, en última instància, integrable a molts dels pressupòsits de l'escola de la manipulació. Aquest nou model recolza sobre dos puntals: els estudis literaris i la lingüística. Pel que fa als estudis literaris, l'autor es decanta pel model que li ofereix l'estilística: una estilística funcional més que no pas formal (és a dir, que tracta les estructures formals d'un text no d'una manera immanent, sinó com funcionalment motivades en un context), que concep el llenguatge com una semiòtica (o sistema de signes) de caire social i que posa èmfasi en la naturalesa ideològica del llenguatge. I respecte a la lingüística, l'autor és clarament partidari de la lingüística funcional sistèmica de Michael Halliday, un model en què el que realment importa no són les paraules o les construccions sintàctiques, sinó el significat de la frase i del text. Marco aprofita sis

conceptes clau de la lingüística funcional sistèmica: la variació lingüística, la cohesió textual, la funció ideacional, la funció interpersonal, la funció textual i el context de cultura. Sobre aquests sis eixos l'autor construeix, a les parts II, III i IV, el seu model d'anàlisi estilística per a la traducció literària. La part II tracta del context de situació, i s'hi analitza la variació lingüística (registres i dialectes). La part III s'encara amb un seguit de problemes lingüístics: la cohesió (ambigüïtat, conjuncions, fraseologia, jocs de paraules, etc.), la funció ideacional (veu passiva, metàfores), la funció interpersonal (pronoms, modalitat) i la funció textual (tema, rema). La part IV, finalment, aborda el context de cultura, i se centra en la traducció dels referents culturals, en els diversos gèneres literaris i en la traducció de la intertextualitat.

Com es desprèn del que s'ha exposat fins ara, l'estudi de Josep Marco toca un ampli ventall de qüestions relatives a la traducció. Aquest és un dels punts forts del model d'anàlisi estilística que ens proposa: es tracten des de temes relacionats amb el so fins a problemes d'àmbit supratextual (cultural), passant per tots els rangs intermedis: les paraules, la frase i el text (personalment, m'hauria agradat que l'autor dediqués una mica més d'espai als recursos fònics, un component essencial de l'estil). L'extens espectre temàtic del llibre és possible, en part, gràcies a l'amplitud de mires de l'autor, i en part, gràcies al fet que Marco no es tanca en un sol model. De fet, la seva és una proposta interdisciplinària i oberta que integra: 1) un model lingüístic (bàsicament la lingüística funcional sistèmica, però sense excloure altres teories lingüístiques que puguin resultar puntualment apropiades); 2) nocions provinents del camp de la crítica i de la teoria literària; 3) conceptes procedents dels estudis de traducció, i 4) l'anàlisi del context cultural. La interdisciplinarietat no és gens fàcil: és exigent i requereix haver assimilat moltes lectures i molt diverses (com acredita l'extensa i molt actualitzada bibliografia final), però ben practicada produeix uns resultats lloables. Diem «ben practicada»: una inter-

disciplinarietat mal practicada cauria en la desestructuració, en la incoherència, en la indefinició o en l'etzibada teòrica gratuïta. I això, precisament, és tot el que no fa el llibre de Marco: el gruix del marc teòric, curosament i pacientment construït al llarg de gairebé 60 pàgines (part I), és l'esquelet que vertebra i impregna l'exhaustiu índex i cadascun dels temes que s'hi contemplen. Evidentment, el marc teòric es va matisant a les parts II, III i IV. En aquest estudi, doncs, no hi ha caps per lligar: el llibre va creixent com un tot coherent i orgànic. Les idees hi són exposades amb gran claredat i van acompanyades d'ocasionals quadres o figures que sintetitzen conceptes no sempre fàcils d'aprehendre —i que queden aplegats i definits en un útil glossari final.

A les parts II, III i IV l'autor aborda un determinat problema de traducció (els jocs de paraules, la fraseologia, la intertextualitat, etc.) a partir de dos eixos: la teoria i la pràctica. Pel que fa a la teoria, s'exposen les idees dels principals estudiosos de cada tema. Aquí la tasca realitzada és encomiable, ja que se sintetitza la bibliografia més rellevant i s'ofereix una útil panoràmica de l'estat de la qüestió; una panoràmica que, si bé en alguns punts pot resultar carregosa per a l'estudiant universitari que encara no s'ha llicenciat, de segur que serà ben rebuda pels alumnes de doctorat i pel professorat universitari interessat en la traducció literària —sospito, i tant de bo m'equivoqui, que, malgrat que Marco afirma que el seu model «tindrà algunes de les aplicacions més fèrtils en el camp de la formació de traductors» (p. 34), a l'estudiant universitari de primer i de segon cicle li pot costar assimilar *totalment* un marc teòric tan complet i amb unes classificacions i una terminologia sovint complexes. Val a dir, respecte a això, que el llibre que ressenyem és fruit d'una tesi doctoral i que, per tant, el seu públic natural és, per força, bastant especialitzat. A més a més, i com en moltes tesis doctorals, les diferents posicions crítiques s'enduen una bona part de la discussió, cosa que pot sobtar (i fins i tot desorientar) els traductors en formació.

Independentment, però, del públic que es pugui beneficiar de l'estudi de Marco, la panoràmica crítica que ens ofereix l'autor no és, afortunadament, d'aquelles que serveixen per a omplir pàgines. Marco selecciona molt bé els articles o llibres de què vol parlar, i la seva exposició no té res d'acrítica: sap valorar els punts forts i els punts febles dels diferents estudis, i les seves argumentacions a favor o en contra de tal o tal parer són convincents. És més: Marco té la virtut de ser creatiu i de saber aprofitar el millor de cada ítem bibliogràfic. Vegeu, a tall d'exemple, els dotze procediments de traducció de referents culturals de Peter Newmark: Marco no sols n'exposa les febleses, sinó que els redueix a un nombre molt més manejable (sis) i, cosa més important encara, els posa (creativament) en un contínuum (p. 210). Això, pensa el lector, és el que calia: una ment ordenadora en aquest maremàgnum de conceptes (i, molt sovint, també de crítics). Podríem multiplicar els casos il·lustratius, però passarem a la segona part del que fa Marco en l'estudi dels problemes concrets de traducció: donar exemples.

Després d'una part teòrica en el tractament de cadascun dels problemes de traducció, s'agraeix una part pràctica. Els exemples són reals, la majoria extrets de textos literaris (i no pas inventats). Consten de l'original en anglès (l'única llengua d'origen analitzada) i d'una traducció o més (normalment al català, i ocasionalment al castellà). Quan l'autor dóna més d'una traducció, ho fa per comparar (i per valorar, cosa que, malauradament, no fa l'escola de la manipulació): Josep Carner, per exemple, no surt gaire ben parat en relació amb la traducció dels jocs de paraules (vegeu p. 127-130). Una altra de les virtuts dels exemples és que es comenten sempre a fons i s'interrelacionen amb la teoria exposada anteriorment. Dit en d'altres paraules: els exemples no són mai un simple apèndix de la teoria. De fet, en algun cas resulten una guia imprescindible per a acabar de copsar totalment les intricades disquisicions i classifi-

cacions teòriques: les p. 151-160, per exemple, il·lustren la tipologia de les metàfores, els factors i les tècniques de traducció mitjançant un passatge (i el subsegüent comentari, molt aclaridor) de *Hard Times* de Dickens i la traducció que en va fer Ramon Folch i Camarasa. Dèiem abans que la part teòrica oferia una panoràmica de l'estat de la qüestió en alguns punts podia resultar «carregosa per a l'estudiant universitari que encara no s'ha llicenciat». Doncs bé, pel que fa a la part pràctica, aquest inconvenient queda perfectament resolt: el component pragmàtic i la brillantor d'un bon nombre d'anàlisis contribuiran, sens dubte, al perfeccionament de la capacitat traductora de l'estudiant universitari de Traducció, i per això sol ja valia la pena publicar el llibre que ressenyem (a casa nostra, malauradament, són escassíssimes les eines que ensenyen a traduir al català el traductor en formació). I si, a sobre, els estudiants assimilen una part del marc teòric, molt millor.

Un últim punt: el model que ens proposa Josep Marco és comprensiu en dos aspectes. D'una banda, abraça un gran nombre de temes; i de l'altra, permet afinar molt en l'anàlisi textual, no sols en la literària, sinó també en la no literària. I és que el llibre que ressenyem té l'avantatge de presentar un model d'anàlisi estilística que concep el llenguatge literari no pas com radicalment diferent del no literari, sinó, més aviat, com un sistema que comparteix molts trets amb el llenguatge no literari. D'aquí que Marco tracti de temes relacionats amb l'estil però que no són específicament literaris, sinó comuns a la majoria de textos escrits en llengua anglesa: conjuncions, veu passiva, coreferència, nominalització, tema-rema, referents culturals, etc. Exhaustiu i rigorós, doncs, *El fil d'Ariadna* fa honor al seu nom i forneix poderoses claus que ens permetran sortir airosos de l'intricat laberint que és l'anàlisi estilística i la traducció: objectiu complert.

Dídac Pujol

Universitat Pompeu Fabra

Facultat de Traducció i d'Interpretació